

De najaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland vond plaats op woensdag 6 december 2017 in het pand van de Fûgelhelling te Ureterp. Aanwezig waren 26 leden. Afmelding wegens verhindering waren er van Wiebe Poppe, Dick Goslinga, Mariske Pemmelaar, Barbara Mather, Hans Jansen, Ep van Hijum.

1. Siep Sinnema opent de bijeenkomst en heet iedereen van harte welkom.

Het was al met al een vlinderrijk jaar en er zijn weer een aantal leuke waarnemingen in Friesland gedaan; zie het onderdeel *Bijzondere waarnemingen 2017* op de website van de Vlinderwerkgroep:

http://www.vlinderwerkgroepfriesland.nl/?page_id=1770

Recente alarmerende berichten uit Duitsland geven aan, dat het met de stand van de insecten slecht gaat. Na onderzoek in dat land is gebleken, dat de totale biomassa aan vliegende insecten sinds 1989 met ruim 75% is afgenomen (Hallmann et al. 2017). Voor Nederland zal de situatie voor insecten vergelijkbaar kunnen zijn, maar er zijn geen goede Nederlandse gegevens beschikbaar met uitzondering van de groep van de dagvlinders. De Nederlandse dagvlinderstand blijft (na een sterke afname sinds het begin van de jaren 90) de laatste tien jaar stabiel en vandaag de dag gaan er zelfs iets meer soorten voor- dan achteruit. Voor meer informatie zie de website van het *Planbureau voor de leefomgeving* (PBL), het nationale instituut voor strategische beleidsanalyses op het gebied van milieu, natuur en ruimte: <http://www.pbl.nl/publicaties/achteruitgang-insecten>

2. Verslag voorjaarsbijeenkomst van 20 april 2017.

Er zijn geen opmerkingen over het verslag.

3. Mededelingen en ingekomen stukken.

Er zijn geen specifieke mededelingen.

Als ingekomen stukken meldt de secretaris de ontvangst van nieuwsbrief nr. 65 (juli 2017) van het EIS (Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden - Naturalis Leiden).

Tevens afkomstig van de Vlinderstichting het boekje *Tuinieren voor vlinders* (auteur: Lodewijk Hoekstra), het *Living Planet Report 2017 - Zoute en zilte natuur in Nederland*, het boek *Natte natuur, droge voeten* over de ontwikkeling van de natuur in Vughtse Gement, Moerputten, Vlijmens Ven en Bossche Broek (al deze gebieden ten westen van 's-Hertogenbosch).

4. Ervaringen, mededelingen, inbreng van en door leden.

Judith Bouma heeft afgelopen seizoen een Glasvleugelpijlstaart (*Hemaris fuciformis*) gezien. Overigens schijnt er in Ooststellingwerf een Rouwspanner (*Odezia atrata*) te zijn waargenomen. Er is geen bewijs van deze waarneming. Dit

is in Nederland een zeer zeldzame nachtvlinder, waarvan er de laatste jaren alleen enkele exemplaren zijn waargenomen in Zuid-Limburg. Het lijkt ons dan ook zeer twijfelachtig of het hier wel de Rouwspanner betreft.

Voor de Veenhooibeestjes was het een gemiddeld jaar. Op de route van het Veenhooibeestje in het Fochtelooërveen zijn tot ontzetting van Judith (en ons) recentelijk alle boompjes en struiken gerooid. Dit is door een aannemer in opdracht van de Provincie gedaan. Medewerkers van Natuurmonumenten waren ten tijde van de werkzaamheden helaas niet aanwezig. De boompjes en struiken zijn erg belangrijk voor vogels, vlinders en rupsen. Judith toont foto's van enkele plekken in het Fochtelooërveen waar de kaalslag heeft plaatsgevonden plus nog een tweetal foto's van rupsen van de Dromedaris (*Notodonta dromedarius*) en de Heidewitvlakvlinder (*Orygia antiquoides*).

Andy Saunders heeft in 2017 voor de laatste keer vlinders gevangen in St. Nicolaasga, want hij is onlangs verhuisd naar Sneek. Hij laat foto's zien van enkele bijzondere door hem in St. Nicolaasga waargenomen nachtvlinders. Te weten: de Eikenvoorjaarsuil (*Orthosia miniosa*), de Esdoorndwergspanner (*Eupithecia inturbata*), de bosrankdwergspanner (*Eupithecia haworthiata*), het Karmozijnrood weeskind (*Catocala sponsa*), de Diana-uil (*Griposia aprilina*). Van het Harichster bos de Marmeruil (*Polia nebulosa*), de Bruine sikkelluil (*Laspeyria flexula*), de Moeras-micro-uil (*Hypenodes humidalis*).

Saskia Hoornveld vond op 27 juni 18 rupsen van de Helmkruidvlinder (*Cucullia scrophulariae*) en op 12 augustus zag ze tot haar grote vreugde een Argusvlinder.

Hessel Hoornveld laat een aantal foto's zien van de diverse ontwikkelingsstadia van de rups van een Hermelijnlvlinder (*Cerura vinula*). Vlak vóór de verpopping krijgt de rups een bruine kleur. Verder toont hij foto's van eitjes van de Grote beer (*Arctia caja*) waarvan een aantal bleek te zijn geparasiteerd. Er kwamen kleine sluipvliegjes uit. Gelukkig kropen er ook nog vele rupsjes uit hun ei. Daarna volgen foto's van een prachtige rups van de Zwarte herfstspinner (*Poecilocampa populi*), van het Klein avondrood (*Deilephila porcellus*), de Lindepijlstaart (*Mimas tiliae*), de Dennenpijlstaart (*Sphinx pinastri*) en foto's van de eitjes, rupsjes en mannetje + vrouwtje Groot avondrood (*Deilephila elpenor*). Verder een serie over de ontwikkeling van rups via pop tot vlinder van het Karmozijnrood weeskind (*Catocala sponsa*) en tot slot opnamen van de rups en de pop van de Bruine metaalvlinder (*Rhagades pruni*).

Sake Roodbergen heeft het vijfde deel van de *Fryske natoergidsen* gepresenteerd. Dit deel gaat over paddenstoelen (*Poddestuollen*). Verkrijgbaar in de boekhandel.

Marten Zijlstra kijkt nu ook op een andere manier naar vlinders en insecten, namelijk de relatie tot hun leefomgeving. Mimicry is daar een goed voorbeeld van en heeft betrekking op verschillende vormen van nabootsing of camouflage; bijvoorbeeld het zich in vorm en kleur aanpassen van sommige insecten aan andere insecten die voor de levensstrijd beter zijn toegerust (nabootsing), of aan bepaalde omgevingsfactoren (zoals zaden, bladstengels of andere natuurlijke elementen: camouflage). Marten laat foto's zien van een bladroller die op een vogelpoepje lijkt

en van een andere bladroller die op een bladknop lijkt. Ook foto's van een spannerrups, die bij gevaar op een takje gaat lijken en foto's van een wants die door zijn kleuren nagenoeg onzichtbaar wordt op een bepaalde grassoort met vergelijkbare kleuren. Als afsluiting nog een tweetal plaatjes van de rups van het Groot avondrood (*Deilephila elpenor*) die op de kop voorzien is van afschrikwekkende schijnogen.

Abel Jagersma leeft naar eigen zeggen in een 'raaigraswoestijn' (Indijk, iets ten westen van Woudsend). Toch zijn in de buurt van zijn huis nog een tweetal territoria van de Argusvlinder. In de laatste Nieuwsbrief van de Vlinderwerkgroep Drenthe (nr. 2 - najaar 2017) staat een artikel van Minko van der Veen getiteld "*Experimenteren met energiezuinige nachtvlindervallen*". Minko beschrijft hierin het toepassen van uv-ledstrips en een 15 Watt blacklightlamp. Dit leerzame artikel kan gevonden worden op de website van de Vlinderwerkgroep Drenthe (www.vlinderwerkgroepdrenthe.nl) onder "Nieuwsbrief" en dan kiezen voor "najaar 2017" en dan de bladzijden 14-15-16.

Johan Meijer is (net als vele anderen onder ons) tot de conclusie gekomen, dat de biodiversiteit de laatste jaren afneemt. In zijn woonomgeving ziet hij steeds minder vlinders en qua soorten ook in lagere aantallen. Een teken aan de wand!

Gerrit Tuinstra laat in een powerpointpresentatie zijn interessante vangsten van 2017 zien. Te beginnen met de Gekraagde wespvlinder (*Sesia bembeciformis*), waarvan de boeken aangeven, dat deze soort zeer zeldzaam is in Nederland. Na onderzoek in België in 2016 en in 2017 in Nederland blijkt dit geenszins het geval te zijn. Ze worden gewoon weinig gezien, maar ze zijn er wel degelijk. De meeste wespvlinders kunnen worden gelokt met een feromoonpreparaat. Voor de Gekraagde wespvlinder is geen preparaat beschikbaar, maar volgens Gerrit is dit ook niet nodig. Hij zocht in de onderste delen van wilgen (de waardboom van deze vlinder) naar gaten, waarbij de gang achter het gat naar boven loopt en daar stopt. Zo vond Gerrit een rups, die hij (in een gang in een wilgentak) heeft opgekweekt tot een volwassen vlinder. In zijn presentatie laat hij middels opeenvolgende beelden zien hoe hij dit heeft bewerkstelligd. Het afgelopen jaar heeft hij de vlinder al op 18 plekken in Friesland gevonden; ook in het Lauwersmeergebied. We moeten letten op gaten aan de basis van wilgenstammen die niet ouder zijn dan 6 à 7 jaar. De rupsen leven 2 à 3 jaar in het wilgenhout.

Vervolgens toont Gerrit een foto van de eerste Groot-hoefbladboorder (*Hydraecia petasitis*) voor Friesland (Jubbega, 17 augustus 2014). Deze zeldzame vlinder vliegt van half juli tot eind september in één generatie. De rupsentijd is van april tot in juli. Gerrit heeft in de najaren van 2015 en 2016 op plekken waar de plant voorkomt gezocht naar imago's; helaas zonder resultaat. Daarom is hij in het voorjaar van 2017 op zoek gegaan naar rupsen en dat project slaagde. Wanneer er sprake is van een geknipt bladhoofdje van de plant, dan zit er een rups van *H. petasitis* in. Tijdens de periode 30 april tot en met 13 mei kon Gerrit 7 vindplaatsen noteren, waarvan één in Drenthe.

Vervolgens het raadsel van recentelijk gevangen vlinders, die een complete linker- of rechterondervleugel missen. Dit komt vooral voor bij het Klaverblaadje (*Macaria notata*), maar ook bij andere nachtvlindersoorten zoals de Grande spanner (*Lomaspilis marginata*) en de Lieveling (*Timandra comae*). Gerrit toont een foto met 12 vlinders waar dit vreemde verschijnsel op te zien is. Wat is hiervan de oorzaak? Niemand weet het; zelfs bij de Sectie Ter Haar heeft niemand een verklaring.

Dan laat Gerrit nog foto's van enkele nieuwe microvlinders voor Friesland de revue passeren, te weten de Haagbeukmot (*Agrotera nemoralis*); gevangen in de buurt van het natuurgebied de Schaopedobbe de Hopstelmtot (*Caloptilia fidella*) nabij Noardburgum. NB: voor aanvullende tekst over beide bovengenoemde nieuwe soorten zie de bladzijden 22 tot en met 25 van de *Flinterwille* van oktober 2017.

Verder de Sparspiegelmot (*Cydia indivisa*) die Gerrit op 11 juni 2017 in Bakkeveen aantrof ('s avonds opgejaagd uit sparren; eveneens nieuw voor Friesland); de Grijze oogbladroller (*Epinotia cinereana*) die sterk lijkt op een vorm van de Variabele oogbladroller (*Epinotia nisella*), maar aan de hand van DNA-onderzoek in 2012 als een aparte soort werd aangemerkt (ook nieuw voor Friesland); tenslotte de Smalle wilgenmineermot (*Stigmella nivenburgensis*) die kennelijk over het hoofd is gezien, want hij wordt sinds kort in groot aantal in de noordelijke provincies gevonden.

5. Pauze.

6. Dagvlinderproject 2015-2020 (Gerrit Tuinstra).

Gerrit praat ons aan de hand van een powerpointpresentatie bij over de stand van zaken. Hij laat ons kaartjes zien van het aantal soorten dagvlinders en het aantal waarnemingen per kilometerhok van Friesland over de periode 2010 tot en met 2016. Vervolgens laat hij dia's zien van de waarnemingen op kaarten, die op 21 november 2017 zijn aangeleverd door de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). Het gaat om 27.098 waarnemingen van 43 soorten dagvlinders, aangeleverd door 808 waarnemers. Het gros van de waarnemingen is binnengekomen via de portalen Waarneming.nl - Telmee.nl - Landkaartje. De dekking van de provincie begint goede vormen aan te nemen. Toch blijven er wel een aantal witte vlekken over, waar nog moet worden geïnventariseerd. Tot slot volgen een aantal dia's van provinciale kaarten plus enkele detailkaarten van de NDFF, waarop de verspreiding (tot begin november 2017) van een aantal soorten dagvlinders staat afgebeeld. Tijdens de voorjaarsbijeenkomst van 2018 zal het bestuur van de Vlinderwerkgroep met een verder plan de campagne komen.

7. Demonstratie van de nieuwe applicatie ObsIdentify.

Siep Sinnema legt aan de hand van een powerpointpresentatie het gebruik van de App ObsIdentify uit. Met deze App op de smartphone kunnen vlinders in het veld direct op naam worden gebracht. NB: de App is niet geschikt voor opgezette

vlinders, maar voor vlinders in natuurlijke houding! De werkwijze is als volgt: download de App via Play Store (Samsung) en installeer hem op de smartphone. Open de App en maak vervolgens een foto van een vlinder en druk op ID. Na enkele seconden van identificatie verschijnt dan de oplossing in de vorm van de naam van de vlinder. Let op: soms werkt het beter, als je eerst een foto neemt van de vlinder; die foto wordt automatisch opgeslagen in de Galerij. Je kunt via de App ook deze eerder gemaakte vlinderfoto uit je eigen galerij invoeren en laten identificeren (ID). Wanneer de identificatie onzeker is, verschijnen er in de regel drie naamopties, waarvan de bovenste de meest waarschijnlijke vlindernaam is. Ook dan kan er nog onzekerheid zijn, bijvoorbeeld bij een foto van de **Psi-uil** (*Acronicta psi*) of **Drietand** (*Acronicta tridens*). Hier komt de App niet met zekerheid uit, omdat beide vlinders nagenoeg identiek zijn aan elkaar. Wanneer je tevreden bent over de oplossing kun je de foto opslaan in de observatielijst. Daarna kun je de foto doorsturen naar ObsMapp of hem verwijderen uit de observatielijst. Je kunt binnen de App ook naar de soortenlijst schakelen. Daarin staan alle Nederlandse en wetenschappelijke namen van de insecten vermeld, die via ObsIdentify kunnen worden gedetermineerd. De App werkt ook, wanneer je (via de App) een foto van een vlinderfoto maakt. Natuurlijk kun je tijdens het lichten ook foto's van vlinders op het laken maken en door de App laten identificeren. De App werkt voor dagvlinders, nachtvlinders (macro's en micro's), libellen en waterjuffers en voor wantsen en lieveheersbeestjes, want deze staan in de soortenlijst van ObsIdentify vermeld. Probeer het allemaal maar eens uit. Het is prachtig om mee te werken en kan veel tijd en zoekwerk in determinatiegidsen besparen. Verifiëren van de door ObsIdentify geïdentificeerde naam is trouwens altijd goed. Daar leer je weer van!

8. Tweede deel van de film “Metamorphosis, the beauty and design of butterflies”.
We aanschouwen het tweede deel van deze prachtige Engelse film. Het eerste deel hadden we tijdens de najaarsbijeenkomst van 2016 al gezien.

9. Rondvraag.

Er is niets voor de rondvraag.

10. Sluiting.

Siep Sinnema sluit de bijeenkomst en wenst allen een goede reis naar huis.